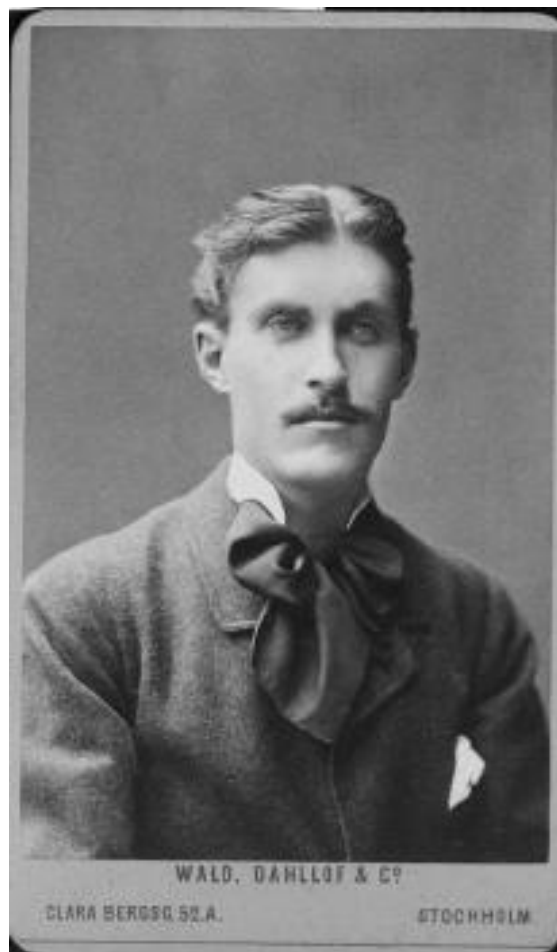

Georg Nordensvan

Konstnär – författare – journalist – konsthistoriker

Text: Hans-Georg Wallentinus
Illustrationer (där inte annat anges): Georg Nordensvan
2004

T.v. Georg Nordensvan, tecknad av Anders Zorn. Från "Palettskrap" nr 20, 1880. T.h. en ung Georg Nordensvan fotograferad i Stockholm, enligt baksidestext 1881.

Georg Gustaf Nordensvan föddes i Stockholm 3 december 1855 och dog där 8 april 1932. Georg Nordensvan var min mammas morfar. Genom en mängd efterlämnat material i form av teckningar, brev, m.m., liksom muntliga uppgifter, har jag ändå kunnat få fram en bild av honom.

Georgs föräldrar var Otto Nordensvan, f. 1813 och Hildegard Roos, f. 1823, som invandrat från Finland under förra delen av 1800-talet. Georg tog studentexamen 18 maj 1874 och skulle, som sin far och bror, gå den militära banan. Han antogs som volontär vid Andra livgardet 9 oktober 1874 och på Krigsskolan på Karlbergs slott 14 juli 1875. Under vistelsen på Karlberg drabbades i stort sett hela årskursen av lungsjukdom och undervisningen fick ställas in och de drabbade avskedades ur krigstjänsten. Detta skedde för Georgs del den sista maj 1877. Tiden på Karlberg beskrev han några år senare i ett kapitel i boken "Penseldrag" (Hæggström, Stockholm 1883).

Otto Nordensvan, Georgs pappa, vid skrivbordet 1879.

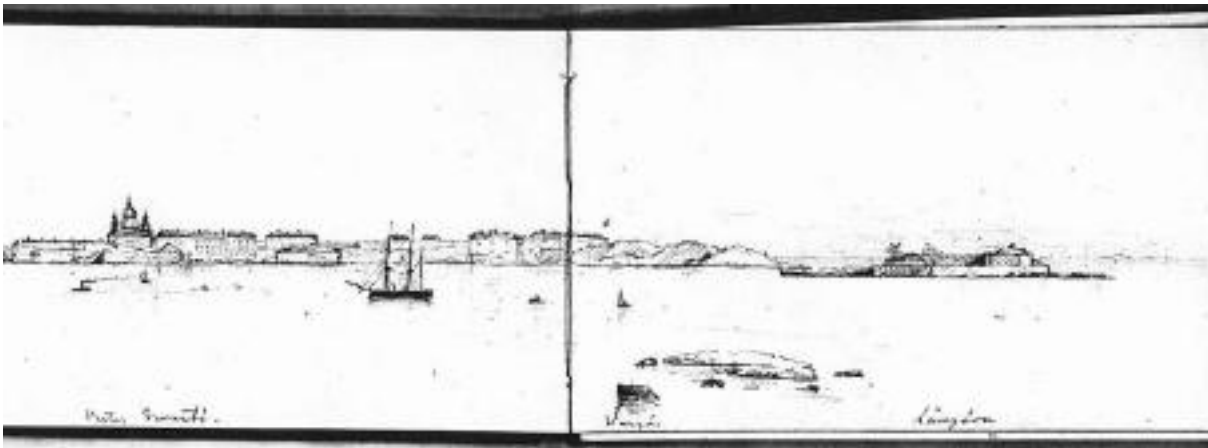

Kan någon av dessa personer vara Georgs mamma?

Georg Nordensvans konstnärskarriär

Redan tidigt intresserade sig Georg för såväl konstnärlig verksamhet som teater. Då det inte längre var aktuellt med den militära banan, studerade han istället konst och andra ämnen för att senare kunna söka till Konstakademiens läroverk. Redan från 1877 finns bevarade teckningar av Georg, bl.a. från teatervärlden. Samma år gjorde han en rundresa in i Finska viken, där han besökte bl.a. Helsingfors, Imatra, Tavastehus, Viborg, S:t Petersburg och Reval (nuvarande Tallinn).

”Henrik III”.

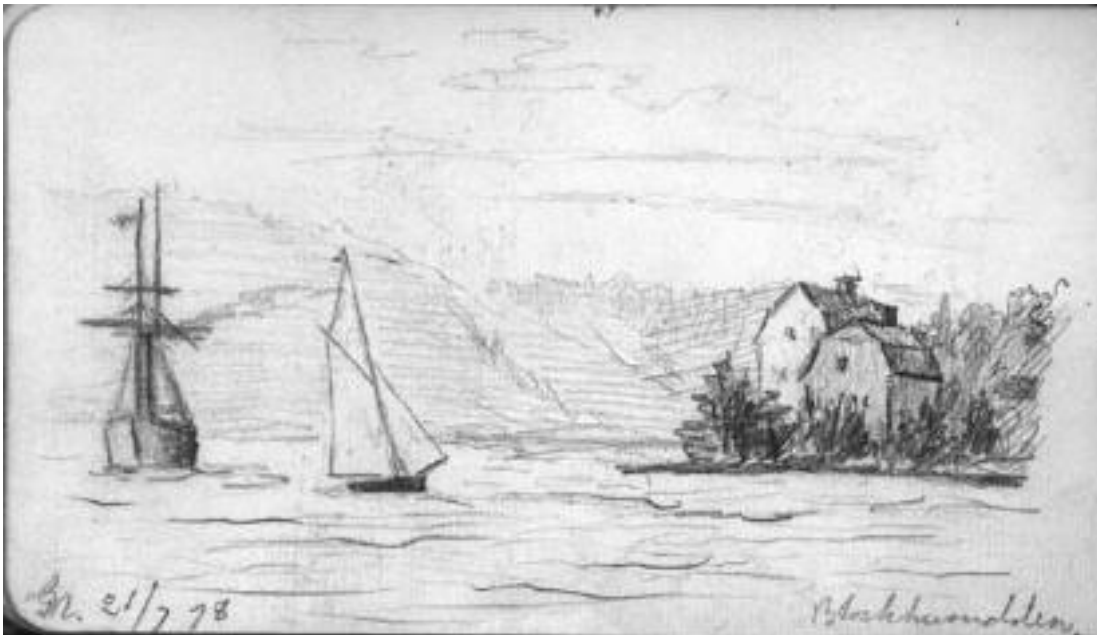

Från Georgs resa runt Finska viken 1877: (föregående sida) Helsingfors från inloppet, Imatra, Tavastehus, (denna sida) Viborg, St Petersburg och Reval (Tallinn).

Resor året därpå tog honom till Kronborg i Danmark och Paris, men han rörde sig också i Stockholm.

Kronborgs slott, Helsingör, samt Panteon, "från mitt fönster sista dagen i Paris" 1878

Blockhusudden på Djurgården 1878 och "Gamla Stockholm" 1888.

Sannolikt började han studera konst för Edvard Perséus redan 1877, eller möjligen 1878. Perséus var kanske den, som hade störst betydelse för det framväxande landskaps-måleriet i Sverige, vilket producerade en gigant som Bruno Liljefors. Perséus hyrde in sig på Gripsholms slott för att genomföra sina sommarkurser och Georg deltog sannolikt i flera av 1870-talets senare år. Teckningar av Gripsholms slott finns det därför gott om i Georgs efterlämnade skissböcker.

Gripsholms slott 1878. Edvard Perséus 1879

Då Georg studerade på Konstakademien, genomfördes också teckningsresor och sommarkurser. Bland annat ingick en "obligatorisk" studieresa till Skokloster i Mälaren. På vägen dit passerades herrgården Görväln, där hans blivande svärmor växt upp. Men det visste han knappast då han gjorde teckningen 1880.

Skokloster slott och Görvälns gård vid Mälaren 1880.

Det finns några teckningar av historiska händelser i Stockholm, men det är oklart om han själv var med, eller har ritat av tidningsbilder. Det första tillfället är då Vega, som genomfört resan jorden runt via nordostpassagen, ankom till Stockholm. Det andra tillfället är den mest berömda Stockholmsbranden näst efter slottsbranden, nämligen då Eldkvarn brinner 31 oktober 1878. Varför just denna brand tilldrogs sig sådant intresse är lite oklart, möjligen rör det sig om att man gjorde sig lustig över att det brinner i en byggnad som syftar på brand. Efter detta uppkom talesättet att "så här roligt har jag inte haft sedan Eldkvarn brann". På Eldkvarns tomt ligger idag Stockholms stadshus.

”Vegas” ankomst till Stockholm 24 april 1880 samt Eldkvarns brand 31 oktober 1878.

Elevtiden hos Edvard Perséus räckte fram till 1880, men han var elev vid Konstakademien redan 1879 och förblev så till 1883. 1883 gjorde han en studieresa till Frankrike.

Från åren 1877 – 1882 finns flera efterlämnade skissböcker, föreställande konstnärskamrater, lärare, miljöer, stilstudier, m.m. En mängd teckningar finns från Mariefredtrakten, bland annat från Gripsholms slott, från kungsgården Räfsnäs norr om staden samt teckningar av miljöer inne i staden.

Gripsholms slott från luften 1998. Foto: H-G Wallentinus. Bryggan vid Räfsnäs 1880.

Bland lärarna har han porträtterat Curman, som egentligen var läkare, men som ledde undervisningen i anatomi, H. H. Svensson som närmast var det vi numera skulle kalla amanuens, och Mårten Winge, vice professor vid konstakademien. Johan Boklund grundade Konstnärsklubben vid Konstakademien. Detta skedde redan 1855. I dess publikation ”Palettskrap” har de flesta mer eller mindre kända svenska konstnärerna under 1800-talets andra hälft men även senare passerat revy; antingen avporträtterade eller med egna alster.

Läkaren Curman, lärare i anatomi, "amanuensen" H.H. Svensson, samt vice professor Mårten Winge.

Slutligen fanns där Per Daniel Holm, en lärare av den "gamla skolan", dvs. den tyska Düsseldorfskolan. Trots detta insåg han att tiderna höll på att ändras och han blev en uppskattad lärare på Konstakademiens s.k. Landskapsskolor.

Johan Boklund – grundare av Konstnärsklubben vid Konstakademien tecknad av Richard Bergh i "Palettskrap" nr 21, samt Per Daniel Holm – lärare på Landskapsskolorna, tecknad av Vicke Andrén i "Palettskrap" nr 28, 1882.

Landskapsskolorna åtminstone åren 1880 och 1882 var förlagda till kungsgården Råfsnäs, ca 5 km norr om Mariefred. År 1880 var intresset för skolan mycket stort och det var mycket trångt på gården.

Några av eleverna förlades därför till mjölnarstugan någon dryg halvkilometer ifrån gården. De som bodde där, kallade sig själva ”Mjölnarena”

Rävsnäs gård, norr om Mariefred 1999. Foto: H-G Wallentinus

Rävsnäsviken 1999. Foto: H-G Wallentinus. Jfr olja på sid. 15.

Två äldre elever skötte uppenbarligen mycket av organisationen kring kurserna och kallades därför ”mamma” och ”pappa”. De namnen hade de fått redan 1879, då landskapsskolan genomfördes på Rydboholms gård i Österåker. ”Mamma” var Julia Strömberg – här porträtterad i ”Palettskrap” av Oscar Björk. ”Pappa” var C.W. Jaensson porträtterad av Georg från Räfsnäs 1880. C.W. Jaensson lämnade konstnärsvägen, precis som Georg, men blev istället en av landets främsta konservatorer. På gamla dagar tecknade han ned sina levnadsminnen och det är dessa som givit den främsta kunskapen om landskapsskolorna. Denna kunskap har nu kunnat kompletteras med den information som Georg givit med sina teckningar och sina reseberättelser i brev, tidningsartiklar, m.m.

Julia Strömberg, "mamma". Teckning av Oscar Björk 1881. C.W. Jeansson på Räfteå 1880.

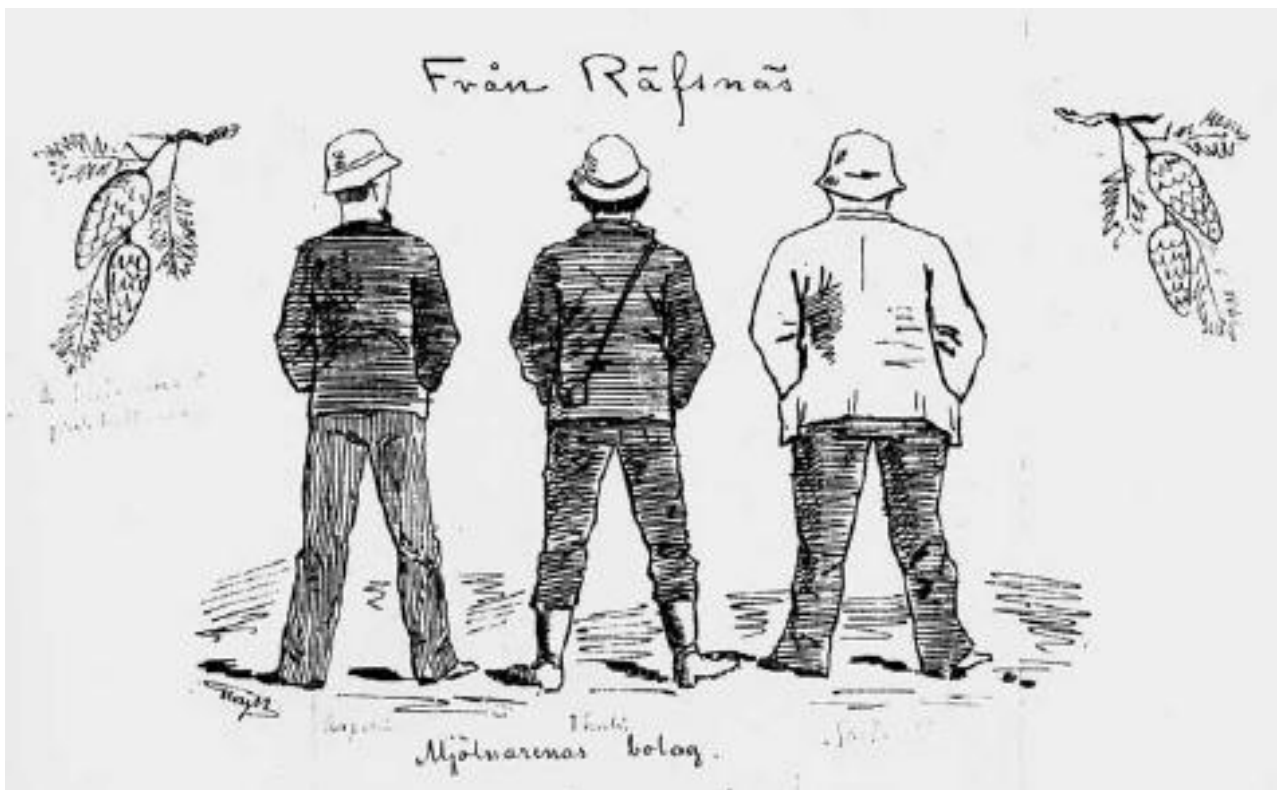

En av deltagarna var Alma Holsteinson, som Georg hade ett varmt förhållande till. Räfteå 1880.

"Mjölnerarna" bestod, förutom av Stockholmare Georg, även av skåningarna Carl Aspelin och Johan Thulin, samt medelpadungen Jonas Olof Grafström och upplänningen Bruno Liljefors. Carl Aspelin återkommer på ett stort antal av Georgs teckningar, man kan nästan tänka sig, att han var någon slags "klassens clown". Johan Thulin avled endast några år efter landskapsskolorna på Räfteå, endast 26 år gammal. Georgs bild av "Mjölnerarnas bolag" visar Aspelin, Thulin och Grafström sedda bakifrån.

T.v: Carl Aspelin och Johan Thulin i skånsk "Madaro", t.h: Jonas Olof Grafström. Räfnäs 1880.

"Mjölarenas bolag". Teckning från Räfnäs av Georg Nordensvan ur "Palettskrap" nr 20, 1880.

En av de sedermera mest berömda deltagarna (förutom Liljefors) var Karin Bergöö, som några år senare skulle gifta sig med Carl Larsson. Hon fick väl sitt konstnärliga genombrott först vid den stora Larsson-utställning som arrangerades i Stockholm, London m.fl. platser under slutet av 1990-talet. Då var det främst hennes sinne för heminredning som poängterades, men det finns även teckningar och oljor av hennes hand.

Carl Aspelin, Råfsnäs 1880.

Karin Bergöö. Råfsnäs, Midsommarafton 1880. Ivar Nyberg 1879.

Två andra kvinnor som deltog i landskapsskolorna var Elisabeth Warling och Emma Löwstädt. Den senare var kanske den av de kvinnliga deltagarna, som blev mest känd utomlands. Av teckningen ur Georgs skissbok framgår, att skissen tecknats av Alma Holsteinson. Det var inte alltför ovanligt, att konstnärskamraterna ritade skisser i varandras skissböcker.

Elisabeth Warling tecknad av Emma Löwstädt, som är modellen på den högra bilden, vilken tecknats av Alma Holsteinson. Räfsnäs 1880. Det vara tyudligen så, att några av konstnärskamraterna ”gästtecknat” i Georgs skissbok. Det finns ytterligare ett antal teckningar utförda av konstnärskamraterna i Georgs skissböcker.

Förutom skisser av konstnärskamraterna på Räfsnäs finns också en del landskapsstudier i skissböckerna – det var ju för att göra sådant man kommit dit, även om Karin Bergöö i ett brev till sin mamma klagar på att det är så mycket besök, fester, o.s.v.

En av de få oljor, som Georg lämnat efter sig visar strandängens vid Räfsnäs, ett motiv som även andra konstnärselever valt.

Från Mariefred 1880.

Rävsnäsviken från väster, 1882. Gården ligger till vänster utanför bildkanten.

Från 1881 finns en olja föreställande Gripsholm, målad från dåvarande "fabriken", Sveriges första svavelsyrafabrik, idag Röda Korsets folkhögskola. I båten en av döttrarna Ekenstierna. Eugen Ekenstierna var intendent på Gripsholms slott och blivande svärfar till Georg. 1881 var det ingen landskapsskola i Mariefredstrakten, utan vissa elever ordnande själva en kurs i Trosa skärgård. Där deltog dock inte Georg (vad vi vet), men han har uppenbarligen befunnit sig i Mariefred. Det finns också ett antal teckningar från Karlbergs slott, där eleverna tecknade under våren.

Gripsholm från väster, sommaren 1881.

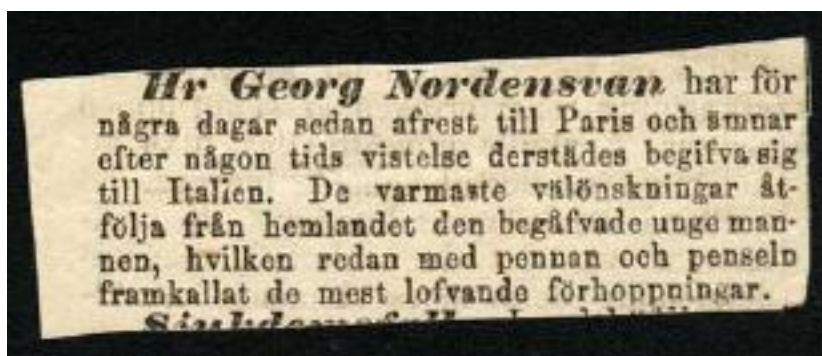
Alla konstnärselever skulle till Frankrike för att hämta inspiration. Många uppehöll sig i Paris eller i den speciella "svenskkolonin" i Grez söder om Paris. På förstasidan av ett nummer av "Palettskrap" ser man Carl Larsson på väg till tåget mot Frankrike, avvinkad av en mängd konstnärskamrater, bland dem Karin Bergöö, som senare drog till Frankrike även hon. Georg finns också i mängden av

konstnärer, avporträtterad med en gåspenna bakom örat. Redan vid denna tid ansågs han som den skriftligt mest begåvade i konstnärskretsen.

”Palettskrap” nr 20, 1880 omslagsteckning av A. Forsström.

1883 var det så dags för Georg att ge sig iväg till Frankrike och Grez sur Nemours, där han träffade samman med sina gamla kamrater Carl Larsson, Karin Bergöö, m.fl. Karl och Karin hade då träffat varandra (men de måste ha känt varandra från akademitiden av teckningen från ”Palettskrap” att döma). Det är lite märkligt att se, att även en konstnärselev kunde få en notis i en av Stockholms dagstidningar i samband med att han avreste mot Frankrike.

Detalj ur omslaget till ”Palettskrap” nr 20, 1880 föreställande Georg Nordensvan. Notis i Stockholmstidning i samband med Georgs avresa mot Frankrike.

I och med vistelsen i Frankrike kan man säga, att Georgs bana som konstnär avslutades. Vi vet egentligen inte vad han målade eller tecknade där, utom ett fåtal efterlämnade skisser. Men han skrev desto mer, både reserapporter till Stockholms tidningar, och brev till mamma Nordensvan i Stockholm (eller Mariefred).

Hotel Cherillon, Grez sur Nemours, 1883.

Från åren efter 1883 finns mycket få teckningar. Bilden av "Gamla Stockholm", se ovan, hör till undantagen - den är daterad 1888.

Georg Nordensvan som författare

Det konstnärliga konkurrerade tidigt med skrivandet. Den första boken från Georgs hand publicerades redan 1877. Det är kortromanen "Framtidsmän". 1878 kommer "I kasern" och 1880 "Skattsökarne", med motiv från Gripsholm slott.

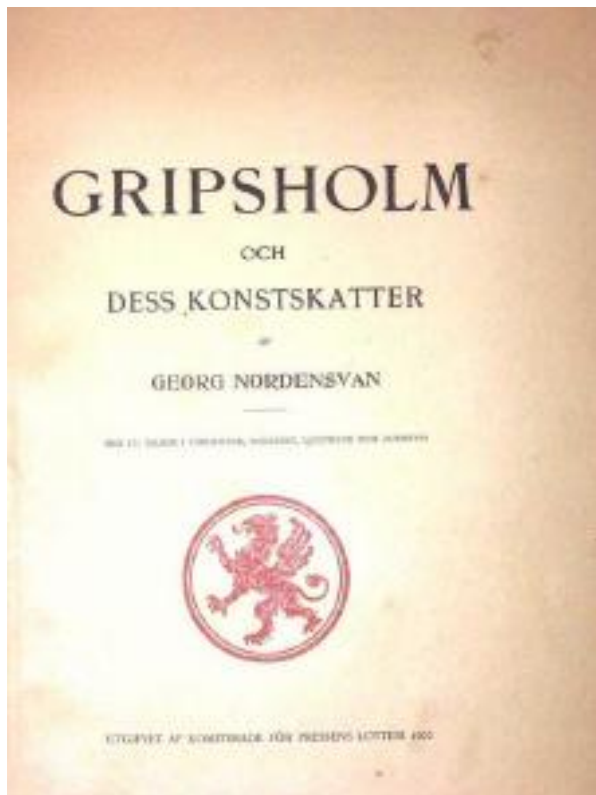
Samma år som vistelsen i Frankrike kom boken "Penseldrag", som är en samling noveller med, som det verkar, verklighetsbakgrund. Personerna i berättelserna har fått låna sina namn från konstnärskamraterna och kanske också att vissa berättelser har sin grund i händelser under Akademitiden. Men det var aldrig så, att personerna fick skylta med sina egna namn. Georg själv, gissar jag, är personen Gustav i berättelserna ("Gustav" var ju Georgs andranamn). Han började också skriva för scenen. "Barnet" kom 1890 och "Den rätte" ungefär samtidigt. "Mig lurar du inte" blev kanske den mest omtalade av hans småstycken.

Omslaget till en av Georgs första böcker, "Skattsökarna" som kom i tryck 1880, samt anmälan av en annan bok, "Penseldrag" 1883.

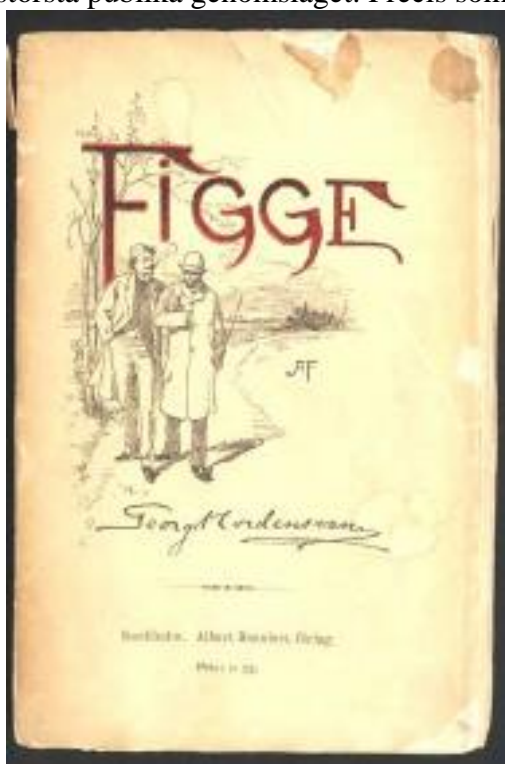

Skådespelen "Barnet" samt "Den rätte".

T.v. omslaget till en av upplagorna av guiden till Gripsholms slotts konstskatter. T.h. Anna Ekenstierna. 5 juni 1884 gifte sig Georg och Anna.

1885 boken "Figge" (senare följd av "Hvad Figge blev"), som kanske blev den bok från Georgs hand som fick det största publika genomslaget. Precis som i "Penseldrag" har huvudpersonen fått låna sitt

Omslaget till romanen "Figge", samt den person som fick ge sitt namn till huvudpersonen: Johan "Figge" Thulin. Romanen kom ut i ett flertal upplagor och fick även en uppföljare, "Hvad Figge blev".

namn från en av konstnärskamraterna, Johan "Figge" Thulin – en av "mjölnarena". Vem förebilden för romanfiguren är, har inte klarlagts, några har gissat på J.A.G. Acke, en konstnär som är välkänd även i Finland eftersom han gifte sig med Zakarias Topelius dotter.

Sommaren 1894 besöker Georg vänner i Fiskebäckskil på svenska västkusten. Där skriver han sin kortroman "Silkeskaninen", som är hans uppgörelse med militärlivet.

Georg på besök i Fiskebäckskil på svenska västkusten 1894. T.h. detalj från fotot. Obekant fotograf.

Georg i Fiskebäckskil 1894 skrivande på romanen "Silkeskaninen". Obekant fotograf.

Det finns ett fåtal efterlämnade fotografier, förutom rena porträtt. Några av dem visar Georg på besök i Norrland eller i Norge. De två återgivna fotografierna är antagligen från Åre i Jämtland. Vi vet inte vad Georg gjorde där. En gissning är, att han fortfarande led av sviterna efter den lungsjukdom han ådrog sig under året på krigsskolan på Karlberg, och behövde den friska fjälluftens då och då.

Georg, sannolikt i Åre. Bilden t.v. är från 1929 eller -30. Okända fotografer.

I slutet av 1800-talet flyttade familjen från Strandvägen till Östermalmsgatan, en lägenhet som fanns i familjens ägo ända till slutet av 1959. Familjen bestod nu av fem personer, förutom Georg och Anna, döttrarna Anna (jr), Eva och Elsie. Av dessa förblev Anna (kallad Nanna, för att skilja henne från sin mamma) och Elsie ogifta. Eva blev så småningom min mormor. De ogifta döttrarna bodde kvar i lägenheten även efter föräldrarnas död 1932 resp. 1949. Lägenheten lämnades slutgiltigt då Nanna avled 1959 (Elsie fanns då sedan länge på sjukhus med svår diabetes

Lägenheten på Östermalmsgatan i Stockholm, någon gång under 1950-talet. Foto: Nordiska museet.

I lägenheten fanns många påminnelser om Georgs konstnärstid och hans ständiga kontakter med dåtidens unga och lovande konstnärer. Där fanns t.ex. en byst i koppar, utförd av Kristian Eriksson som elevarbete vid akademien 1891 (se fotonedan). På väggen bakom bysten hängde Georgs palett. På den har Carl Aspelin (en av "mjölnarena") i augusti 1882 målat "Incroyable". Samma palett återfinns på väggen i bilden från Georgs arbetsrum, där det dessutom fanns flera tavlor av numera kända svenska konstnärer. Bland annat finns motiv av Edvard Westman, som han stödde ekonomiskt.

Detalj ur bilden ovan.

Georgs arbetsrum i lägenheten på Östermalmsgatan i Stockholm, någon gång under 1930-talet. Foto: "Herr Svinhufvud".

Edvard Westman var bl.a. lärare på konstskolorna i Åbo och är kanske mer känd i Finland än i Sverige. Edvard var en av de tongivande konstnärerna i den konstnärskoloni som växte upp i Önningeby på Åland kring den finske konstnären Victor Westerholm. En annan känd konstnärprofil som deltog i kolonins arbete var J.A.G. Acke, nämnd ovan.

Georgs egna efterlämnade målningar och skissböcker hittades på vinden efter hans död.

Från Önningeby. På fotografiet ses Georg Nordensvan längst till vänster och Edvard Westman näst längst till höger. Närmast till vänster om Edvard sitter Hanna Rönnberg, en känd finländsk konstnärprofil som också skrev en bok om konstnärslivet på Åland. Bilden är hämtad ur denna bok.

Att skriva för scenen gav kanske inte den framgång Georg hoppats på, så han skrev senare mer OM än FÖR scenen. En ständig vapendragare och tecknare i hans teaterböcker är Vicke Andrén, som tecknat ett porträtt av Georg år 1903. Vicke är också illustratör i många av Georgs Stockholmsskildringar. En av det tyngst vägande (såväl innehålls- som viktsmässigt) var "Mälardrottningen". Den anses vara den första turistguiden till Stockholm, men det var knappast något man bar med sig på staden. Därför utkom efter en tid en "pocket"-version av "Mälardrottningen".

Georg, teckning av Vicke Andrén 1903. Omslaget till "Mälardrottningen, miniatyruoplaga"

Georg skrev också flera biografier över sin vän Carl Larsson. Den senare, större utgåvan, utkom först efter Carl Larssons död.

Georg Nordensvan som konsthistoriker

Georg måste ha varit en av stadens profiler, och han hyllas i stadens tidningar i samband med sina större födelsedagar. Han beskrivs som "vitter", "konsthistoriker", man skriver "Kulturgärning" i samband med 75-årsfirandet 1930. Bland de många utmärkelser han fick, märks t.ex. hedersledamotskap i Konstakademien. Han fick också motta Nordstjärneorden - inte bara en utan två gånger (av olika storlek dock).

Georg Nordensvan 60 år.

EN KONSTHISTORIKER SKALL vara lärd, men icke lorr, han skall kunna skriva om målning, skulptur och arkitektur, så att läsaren, som kanske är en i konsten föga insigd lekman, skakar hans ord, och när han hunnit till sista raden, tycker att författaren gärna kunde ha skrivit ännu till. Just ett sådant ideal af konsthistoriker är Georg Nordensvan. Han kan följä om en kaffes innehåll, om vakörer och löner, om...

*Eden Hans Majestät Konungen i sin Ordre-
Kapitel denna dag befoh att utnämna Edel till
Kommandör af Kongl. Nordstjärneorden,
andra klassen,
för jag hämnat varit den för Edel beströdda utmärckten som
jämbildt Kongl. Majests förordande den 28 Januari 1865 för sin
utan förordande utnämning utlaggs och befoh*

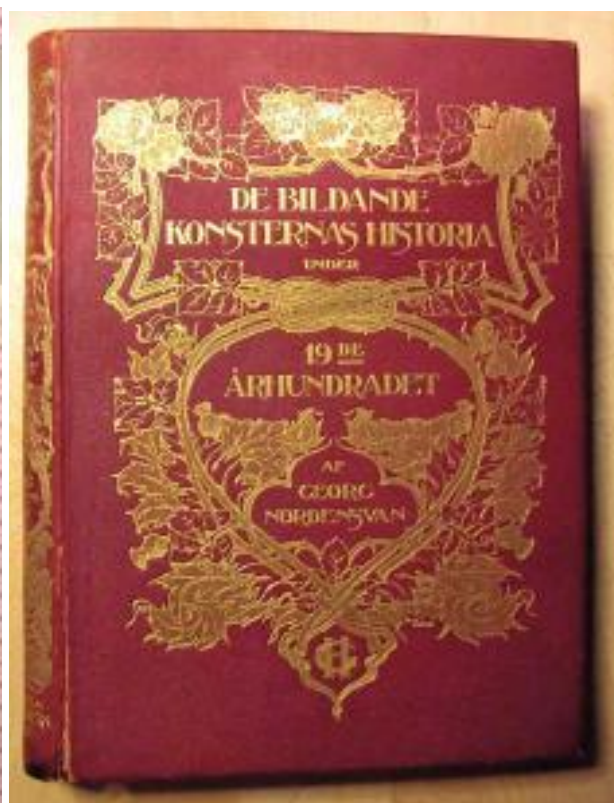
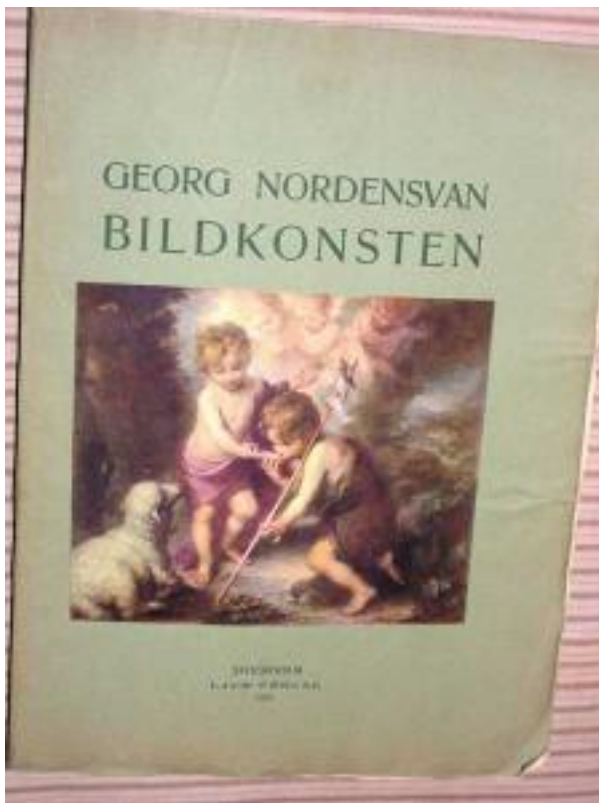
*Eden Hans Majestät Konungen i sin Ordre-
Kapitel denna dag befoh att utnämna Edel till
Riddare af Kongl. Nordstjärneorden,
för jag hämnat varit den för Edel beströdda utmärckten som
jämbildt Kongl. Majests förordande den 28 Januari 1865 för sin
förordande utnämning utlaggs och befoh
Ordrekapitel utnämnde till Kommandör af den 28/1/1865*

Hyllningar 1912 (Hvar 8:e dag), resp. till 60-årsdagen 1915. Utdrag ur ordensberven från Nordstjärneorden.

Hyllningar i Stockholms tidningar till 70-årsdagen 1925.

Det som kanske bidrog mest till alla positiva omdömen om Georg, som "vittor" m.m. var säkert att han så fördjupade sig i 1800-talskonsten. Ett flertal läroböcker, som "Bildkonsten" och "De bildande konsternas historia" kom från hans penna. Som en följd av hans kunskaper inom detta område utsågs han till hedersdoktor vid Uppsala universitet 1927.

"Bildkonsten" och "De bildande konsternas historia" är två av Georgs många konstböcker.

Hyllningar till Georg från Konstakademien till hans 70-årsdag 1925, resp. i en av Stockholms tidningar till 75-årsdagen 1930.

I egenskap av Stockholmskildrare lade han sig också i den dåtida debatten om Stockholms utbyggnad. Vid denna tid hade Stockholms skönhetsråd, vilket finns kvar än idag, inrättats. Men Georg tycker att det också skulle behövts ett fullhetsråd, för att sätta stopp för de värsta avarterna av – som han tyckte - dålig arkitektur.

Artikel i Dagens Nyheter 1993

Till bemärkelsedagarna hörde, att vänner och bekanta skickade telegram i de fall de inte hade möjlighet att uppvakta personligen. I samband med 75-årsfirandet sändes betydligt färre telegram än tidigare. Kanske hade vännerna börjat lämna scenen. Men ett telegram tilldrar sig lite speciellt intresse. Texten lyder: "I tacksamt minne av det goda handtaget för fyrtio år sedan lyckönskar varmt Selma Lagerlöf". Detta måste kommenteras något, eftersom det syftar på en händelse som inte är så väl känd. Det var så, att tidskriften "Idun" utlyste en romanpristävling och Georg hade ombetts att ingå i juryn. Bland bidragen fanns ett från en lärarinna i Falun, Selma Lagerlöf, och utgjordes av de första kapitlen av vad som sedan skulle bli "Gösta Berlings saga". Juryn, utom Georg, var inte speciellt imponerade av bidraget. Man såg inte alls det stora i hennes skrivande. En av ledamöterna sade t.o.m. "Det är inte lätt när man är ung och dum och född i Värmland". På något sätt lyckades tydligen Georg ändå lirka juryn därefter, att Selma vann tävlingen. Resten är, som man säger, historia, men Georgs del i denna har nog aldrig klarlagts.

Telegram från Selma Lagerlöf till Georg till 75-årsdagen 1930.

År 1932 avled så Georg Nordensvan, nästan 77 år gammal. I nekrologerna kan man läsa bland annat: "1800-talskonstens främste kännare död". Trots att det nu gått mer än 70 år sedan dess, så är det fortfarande till Nordensvans konstböcker man går, då det gäller att finna referenser till 1800-talskonsten. Det kanske är symptomatiskt, att en av de incitament till mina undersökningar kring min gammelmorfar, kom från Birgit Geivall Seger, som under sin utbildningstid haft Georgs böcker som kurslitteratur och som var en stor beundrare av honom. Av en märklig slump kom hon att bo på gården Hista, granngård till Rävsnäs där landskapsskolorna hölls 1880 och 1882. Ett annat incitament var genom den information, som finns på Ålands museum kring konstnärskolonin i Önningeby. Från min mamma fick jag också en hel resväska full med Nordensvaniana, samtidigt som jag lånade ihop annat material från släktingar.

